

Förändring

– för en ännu bättre arbetsmiljö

Allt säkrare
arbetsplatser

– men mer
behöver göras

Författare: Anna Bergsten, Carin Hedström, Robert Thorburn

Detta är en del i serien "Förändring - för en ännu bättre arbetsmiljö".
Tidigare rapporter finns att ladda hem på www.svensktnaringsliv.se

Innehåll

Förord.....	4
1. Inledning.....	6
2. Då - en tillbakablick.....	8
3. Nu - hur ser det ut idag och vad gör företagen?.....	12
4. Sedan - vad kan vi göra för att minska dödsolyckorna ytterligare?.....	22
6. Appendix - Särredovisade dödsolyckor.....	30
Referenser.....	33

Förord

Arbetsmiljön är en fråga som angår oss alla. Som medarbetare, som chefer, som anhöriga och som skattebetalare.

God arbetsmiljö skapar konkurrenskraft vilket är viktigt för vårt välbefinnande. Vi har kommit långt inom arbetsmiljöområdet i Sverige och ligger i världstoppen när det gäller bra och säkra arbetsplatser men det finns mer att göra. Varje år dör och skadas människor svårt på arbetet och det kan vi aldrig acceptera.

Vårt samhälle är i stark omvandling. Vi ser ny teknik, nya arbeten, nya sätt att organisera företag, globalisering, ökad rörlighet inom arbetskraften och många andra genomgripande förändringar som också påverkar arbetsmiljöfrågorna. Vi måste möta dessa förändringar och anpassa arbetsmiljöarbetet så att vi kan fortsätta den utveckling mot allt säkrare arbetsplatser som vi haft under lång tid.

Som ett led i detta arbete har Svenskt Näringsliv tagit ett initiativ där vi tittar på vad dessa förändringar kan komma att innebära och vad vi kan lära av det framgångsrika arbetsmiljöarbete som hittills bedrivits. Ett viktigt led för att komma vidare mot ännu säkrare arbetsplatser är att starta diskussionen med en ordentlig faktagrund.

Den här rapporten är den första i en serie fördjupningsrapporter som följer på vårt initiativ ”Förändring – för en ännu bättre arbetsmiljö” som presenterades försommaren 2014. Genom detta vill vi komma med konstruktiva inspel till en fruktsam diskussion om hur vi kan förbättra arbetsmiljön.

Denna första rapport handlar om de svåraste olyckorna som inträffar på våra arbetsplatser och skrivs i en tid då vi är mitt uppe i en svart höst vad gäller antalet dödsolyckor på arbetet. Vi behöver gå djupare i analyserna för att förstå vad det är som gör att dessa olyckor, som inte får inträffa, ändå inträffar.

Med detta sagt hoppas vi att vi kan bidra till en konstruktiv och saklig diskussion om hur vi kan göra våra arbetsplatser ännu säkrare och tryggare.

Stockholm, november 2014

Christer Ågren, vice VD Svenskt Näringsliv

Inledning

1

Ingen ska behöva dö på jobbet, men på arbetsplatser runt om i Sverige inträffar trots det varje år ett antal dödsolyckor. Varje dödsolycka är en mänsklig katastrof och ett misslyckande som orsakar de drabbade ett ousägligt lidande. Det är oacceptabelt att människor dör på sitt arbete. Om detta råder ingen tvekan. Den här rapporten vill därför varken förringa eller förminska de säkerhets – och arbetsmiljöproblem som fortfarande finns på arbetsplatser runt om i Sverige. Men betyder det att alla arbetsplatser är dödsfällor? Nej, långt ifrån.

Att ensidigt utmåla arbetsplatser och jobb som ”risker” eller ”dödsfällor” ger en skev bild av verkligheten. Att beskriva arbeten som så riskfyllda att det är ”tur” att medarbetare överlever, är varken konstruktivt eller sant. Både arbetsgivare och fack lägger stora resurser på att tillsammans öka intresset för olika yrkesutbildningar så att unga lockas att välja en yrkesbana inom till exempel transport-, bygg- eller hantverkarbranschen. Det är viktigt att unga inte skräms bort från bra arbeten på grund av en felaktig bild av hur arbetsmiljön ser ut.

Faktum är att svenska arbetsplatser har en arbetsmiljö i världsklass. Antalet dödsolyckor var 1955 drygt 400 – år 2013 var den siffran 35, samtidigt som antalet arbetade timmar har ökat kraftigt. Är vi då nöjda med det? Självklart inte, men för att fortsätta minska antalet dödsolyckor i arbetslivet behöver vi utgå från fakta – inte föreställningar. Vi ska utgå från det vi vet har bidragit till att göra våra arbetsplatser bättre och säkrare. Samtidigt ska vi ligga steget före, så att vi kan förutse och förebygga nya risker i ett arbetsliv i ständig förändring.

För att hamna rätt i det fortsatta arbetet behöver vi veta mer. Statistiken finns – men vilka är förklaringarna bakom statistiken? Går det att hitta mönster som

kan berätta mer om *varför* en dödsolycka inträffar? Det skulle i så fall ge ny och specifik kunskap, som kan bidra till att minska dödsolyckorna ytterligare.

För att komma vidare behöver djupare analyser göras. Och på en övergripande nivå saknas så vitt vi vet dessa analyser idag. Undantagen är om de görs på initiativ av enskilda branschorganisationer, av företagen eller fackförbunden själva och vid särskilda tillfällen av Arbetsmiljöverket. Men om aktuella analyser bakom olyckorna saknas – vad lär vi oss då av de dödsolyckor som inträffar? Risken är att avsaknaden av djupare kunskap leder till slumpmässiga insatser.

Vi vet att Arbetsmiljöverket idag har frågan om fördjupade analyser av dödsolyckor på sitt bord. Vi välkomnar ett sådant arbete och tror att det kan bli ett viktigt bidrag till det fortsatta arbetet med att minska dödsolyckorna.

Men vi kan inte vänta på analyserna, vi måste fortsätta jobba framåt. Vår förhoppning är därför att i ett antal fördjupande rapporter lyfta frågan om hur vi – samtliga aktörer tillsammans – i en balanserad dialog kan göra vårt förebyggande arbetsmiljöarbete ännu mer effektivt.

I den första rapporten har vi valt att fokusera på dödsolyckor i arbetslivet. Vi gör det eftersom dessa händelser är en arbetsplats yttersta misslyckande – de är konkreta, oacceptabla händelser som av rättmätiga skäl får stort fokus i debatten. I år ökar dessutom antalet dödsolyckor jämfört med förra året, vilket gör frågan extra aktuell. Genom att lyfta ämnet särskilt vill vi bidra till att göra debatten verklighetsförankrad och konstruktiv, på ett sätt som vi hoppas kan gagna även övriga debatter om arbetsmiljö – om arbetsolyckor, arbetssjukdomar och arbetsrelaterade dödsfall som inte beror på olyckor, områden som inte tas upp i den här rapporten. Allt arbetsmiljöarbete syftar ju till att helt undvika skador och olyckor och genom att minimera även små risker minimeras också de stora.

Vi vill därför börja med att försöka se bakom statistiken, och se vad vi kan lära av historien och av det goda arbete som görs runt om på våra arbetsplatser redan idag för att förebygga framtida dödsolyckor. Att det görs mycket bra förebyggande säkerhetsarbete, det vet vi. Vi är också övertygade om att samverkan på arbetsplatserna är grunden för framgång. Så låt oss fortsätta diskussionen, med utgångspunkt från fakta.

Då – en tillbakablick

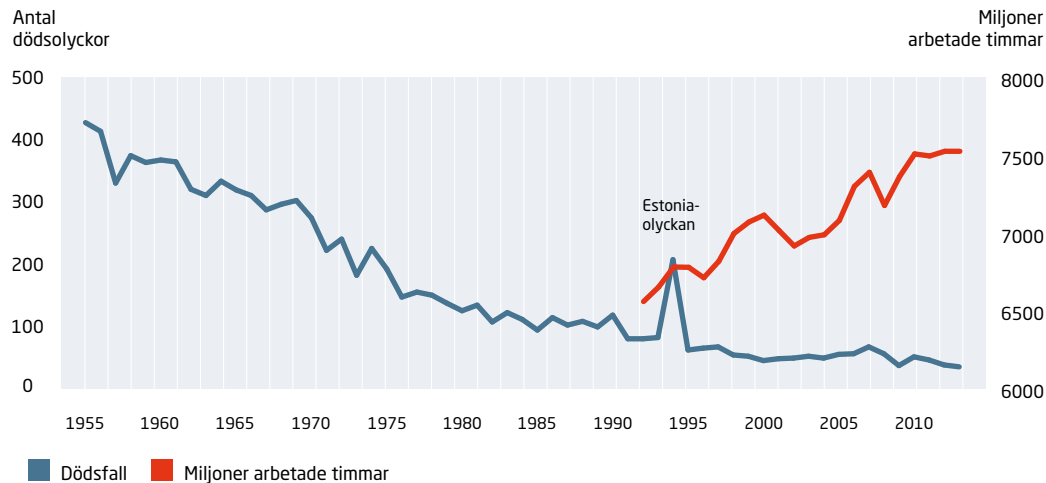
2

Mycket har hänt med arbetsmiljön i Sverige, även i ett relativt kort historiskt perspektiv. De 400 dödsolyckor som årligen inträffade på 1950-talet har idag minskat till historiskt låga nivåer. Under 1980-talet omkom i genomsnitt 138 personer i arbetet varje år, under 1990-talet i genomsnitt 93 årligen (undantaget Estoniaolyckan 1994), och under 2000-talet i genomsnitt 61 personer per år.

Egenföretagare har alltid varit överrepresenterade i statistiken och en förklaring är att många arbetar inom jord- och skogsbruk där många dödsolyckor sker. Men trenden pekar nedåt även här. För 30 år sedan omkom cirka 30 egenföretagare årligen, den senaste tioårsperioden har den siffran varit mellan 5 och 15 per år. Utöver jord- och skogsbruk har byggverksamhet, tillverkningsindustri och transport generellt varit de mest utsatta branscherna. Även inom dessa branscher minskar dödsolyckorna kraftigt. Som exempel inträffade 17 olyckor med dödlig utgång inom byggindustrin år 1994 – år 2013 inträffade 4 dödsolyckor. Inom tillverkningsindustrin förolyckades 21 personer 1990 och 7 personer 2012.

Sätts antalet dödsolyckor i relation till antal arbetade timmar blir utvecklingen mot färre dödsolyckor ännu tydligare. Trots att antalet arbetade timmar ökat har den övergripande trenden med färre och färre dödsolyckor fortsatt. Och trots att olyckor med dödlig utgång fortfarande inträffar på våra arbetsplatser visar detta att vi är på rätt väg i arbetsmiljöarbetet. Vi vet att det finns ett stort engagemang i arbetsmiljöfrågor hos företagen.

Diagram 1. Antalet dödsolyckor i arbetet bland arbetstagare 1955-2013 och arbetade timmar i ekonomin

Källa: SCB och Arbetsmiljöverket se mer fakta om vilka som ingår i den officiella statistiken nedan)

Att reda ut vad som påverkat vad i denna nedåtgående trend är komplext och inte helt enkelt. Klart är att flera faktorer samspelar. Teknikutvecklingen är en starkt bidragande faktor. Många riskfyllda arbetsmoment som tidigare utfördes av människor, manuellt, görs idag av maskiner. Maskinerna och verktygen i sig har utvecklats och blivit säkrare. Risker har byggts bort eller kapslats in. Sedan ett antal år tillbaka finns regler om både arbetsmiljösamordningen på byggarbetsplatser och säkerhetskrav på maskiner som härrör från EU-direktiv. Detta har sannolikt också bidragit till ökad säkerhet. Andra riskfyllda arbeten har försvunnit helt, flottaryrket är till exempel ett minne blott. Strukturuomvandlingen på arbetsmarknaden har sannolikt också bidragit till utvecklingen mot minskade dödsolyckor. Med en minskande industri och en växande tjänstesektor har den fysiska arbetsmiljön förändrats. Ledningssystem och organiseringen av säkerhetsarbetet har utvecklats. Därtill tillkommer även en ökad utbildningsnivå bland de anställda.

Samverkan har varit framgångsrik

Teknik, strukturomvandling och höjd kunskapsnivå är faktorer som påverkat arbetsmiljön på våra arbetsplatser. En ytterligare faktor är det sätt arbetsmiljöarbetet bedrivits på. Det menar i alla fall **Bernt Nilsson**, tillsynschef och ställföreträdande generaldirektör på Arbetsmiljöverket, som arbetat med arbetsmiljö sedan 1970-talet.

”Vi är framgångsrika i Sverige jämfört med många andra länder. Arbetsmiljö har till och från varit en högt profilerad fråga, med hög status och hög prioritet. Sverige har haft fokus på det här området en väldigt lång tid, vi var tidigt ute och parterna har tillsammans arbetat med arbetsmiljöfrågor sedan 1930-talet. Det har funnits centrala avtal och skyddsombud och skyddsombudsutbildning. Det har varit ett framgångsrikt förebyggande arbete, vi har haft en bra tillsyn och en bra reglering och företagshälsovård som varit till stöd för både företagen och skyddsombuden. Vi var tidigt ute med att ställa krav på systematiskt arbetsmiljöarbete, redan 1992. Det var viktigt eftersom det förtydligade arbetsgivarens skyldighet att arbeta integrerat och systematiskt i organisationen. Allt det här har påverkat. Det har skett en stor kunskapsuppbyggnad inom området. Många har arbetat målinriktat för att skapa en bra arbetsmiljö, det har varit en stark tradition och en typisk samverkansfråga. I det stora hela har det varit ett oomstritt sätt att arbeta på.”

Lars Harms-Ringdahl, som forskat om risker och olyckor sedan 1970-talet, är inne på samma spår. Han lyfter fram den svenska modellens öppenhet och ett icke-auktoritärt klimat där samverkan och det systematiska arbetsmiljöarbetet är en framgångsrik grund.

”En huvudförklaring tror jag är att vi har ett bra diskussionsklimat på de flesta arbetsplatser, en öppenhet att diskutera och inte skyla över. Att man ser arbetsmiljön som en gemensam angelägenhet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Skyddsombud vågar säga ifrån, men på vissa håll ses de som besvärliga. Men vi behöver besvärliga människor som vågar säga ifrån. Och skyddsombuden är viktiga.”

Michel Normark, chef för analys och försäkringsvillkor på AFA Försäkring, ser en förklaring i en stark säkerhetskultur och en svensk modell väl lämpad för arbetsmiljöarbete.

”Arbetsmiljö kan inte bara skapas av en intressent, man måste göra det i samverkan. Det går inte att bara arbetsgivaren bestämmer, om man inte får med sig personalen. Arbetsmarknadsmodellen passar bra för en bra arbetsmiljö. Och jag tror att det finns en kultur där både arbetsgivare och arbetstagare tycker detta är viktigt. Det handlar inte bara om att det finns lagstiftning utan att både arbetsgivare och arbetstagare är ansvarsfulla och jobbar med frågorna på ett seriöst sätt. Lagstiftningen är viktig – att det finns regleringar och ramverk att förhålla sig till – men om man bara hade lagstiftning och inte svenska modellen-tänket tror jag inte det hade funkade lika bra. Och vi är duktiga på ordning och reda i Sverige. Det tråkiga ordning- och reda arbetet och att göra saker systematiskt.”

Nu – hur ser det ut idag och vad gör företagen?

3

Efter den kraftiga minskningen av antalet dödsolyckor under flera årtionden har olyckorna de senaste åren legat på en relativt konstant nivå. De tre första åren på 2010-talet visade ett snitt på 52 personer per år och år 2013 var antalet 35 personer, vilket är den lägsta siffran någonsin. Jämfört med år 2000 har olyckorna nästan halverats – från 61 till 35.

Vilka ingår i statistiken?

Både anställda och egenföretagare ingår i Arbetsmiljöverkets officiella statistik över dödsolyckor i arbetet. Varje dödsfall på arbetet ska rapporteras i det land där den förolyckade har sin anställning. Det innebär att dödsfall bland svenskar som är utstationerade i andra länder redovisas i den svenska officiella statistiken och att utländsk arbetskraft som har sin anställning i andra länder men som arbetar i Sverige redovisas i det land där de har sin anställning.

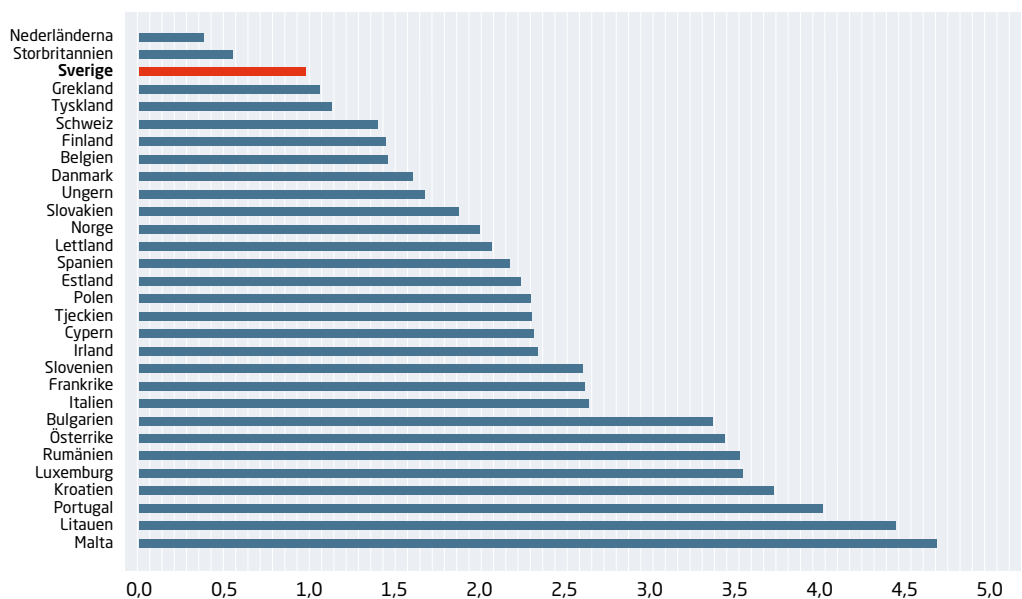
Arbetsmiljöverket har dock en särskild redovisning som avser dödsfall på arbetet men som inte ingår i den officiella statistiken. I denna grupp ingår förutom utländsk arbetskraft även till exempel värnpliktiga, personer som är intagna i kriminalvården, personer i arbetsmarknadsåtgärder och personer som bor på vissa typer av vårdboenden.

Bland de tretton dödsfall som återfinns i nämnda särredovisning för 2013 avser fyra stycken sjömän på utlandsregistrerade fartyg som befunnit sig på svenskt territorialvatten, två avser personer som befunnit sig i arbetsmarknadsåtgärder, två avser personer som befunnit sig på vårdboenden, två avser trafikolyckor med utländska lastbilschaufförer och tre dödsfall avser personer som arbetat på svenska arbetsplatser.

Från 2009 fram till idag (mitten av november 2014) har det inträffat totalt 48 dödsolyckor som Arbetsmiljöverket särredovisar på detta sätt. I **Appendix** finns en sammanställning över vilka typer av dödsolyckor det handlar om. Där framgår att de mest utsatta yrkesgrupperna i den utländska arbetskraften är sjömän och lastbilschaufförer.

I ett internationellt perspektiv hävdar sig den svenska arbetsmiljön väl. Jämfört med övriga Europa är Sverige bland de länder som har lägst antal dödsolyckor på arbetet i relation till antal sysselsatta. Statistiken från Eurostat från 2012 avseende EU samt Norge och Schweiz, visar att bara två länder har lägre siffror än Sverige. Samtidigt visar siffrorna från Nederländerna och Storbritannien att det går att göra mer. Det finns en viss osäkerhet i siffrorna nedan beroende på olika rapporteringsbenägenhet och olikheter i försäkringssystemen. Generellt bedöms dock Sverige ha en hög benägenhet att rapportera döds- och olycksfall.

Diagram 2. Arbetsolyckor med dödlig utgång, per 100 000 förvärvsarbetande, 2012.

Källa: Eurostat

Men i år tycks tyvärr den nedåtgående trenden förändras och vid denna rapports tryckning har 39 personer omkommit i arbetsplatsolyckor enligt den officiella statistiken. Utöver jord- och skogsbruk är det fortfarande inom byggverksamhet, tillverkningsindustri och transport som de flesta olyckor med dödlig utgång inträffar. Vägtrafiken är en uppenbar olycksrisk och andelen dödsolyckor som inträffar i vägtrafik är fortfarande stor. 1992 inträffade 29 procent av döds-

olyckorna i vägtrafik, år 2013 var siffran 25 procent. Fordon och andra transportmedel var inblandade i fyra av tio olyckor med dödlig utgång under åren 2007 till 2013. Fallolyckor är den näst största risken – en fjärdedel av dödsolyckorna under 2010–2013 berodde på att personer föll eller att de förolyckades i samband med att föremål rasade, föll eller gled. I detta sammanhang måste man dock komma ihåg att procentandelar endast anger förhållandet till totalen. Det innebär att om antalet fallolyckor minskar kraftigt så kommer vägtrafikolyckorna att stå för en större procentuell andel trots att de inte ökat i antal.

Statistiken visar också att arbetstagare över 55 år oftare förolyckas i arbetet jämfört med andra åldersgrupper. Även småföretagen, med färre än 50 anställda, är överrepresenterade i statistiken enligt Arbetsmiljöverkets projektrapport om dödsolyckor från 2008. Både idag och historiskt finns också en tydlig könsskillnad – det är nästan uteslutande män som omkommer på jobbet. År 2013 omkom en kvinna och 34 män.

Men även om det i vårt arbetsliv fortfarande finns uppenbara risker som kan få katastrofala följder, så har olycksriskerna minskat kraftigt. Parternas långvariga samverkansarbete har inte bara lett till ett systematiskt arbetssätt, det har också lett till att attityder och beteenden faktiskt har förändrats.

Nya utmaningar i arbetslivet

Dagens arbetsliv innehåller nya utmaningar som i sin tur påverkar arbetsmiljö och arbetsmiljörisker. Globalisering och ökad konkurrens ställer krav på förändrade arbetssätt och ny teknik gör det möjligt för allt fler att arbeta var som helst och när som helst. Verksamheter renodlas och tjänster som inte tillhör kärnverksamheten läggs ut på entreprenad. Många aktörer samsas på samma arbetsplats, alla ska jobba säkert, men arbetsuppgifterna inom arbetsmiljöområdet är inte alltid tydligt fördelade. Tjänstesektorn växer, andelen småföretag ökar och nya branscher växer fram, bland annat inom bemanning och välfärd. Parallellt förändras vår demografi. Unga kommer in på arbetsmarknaden senare, vi blir bättre utbildade, lever längre och är friskare. Vi får en större mångfald genom en högre andel utlandsfödda, och behöver kunna hantera språk och kommunikation på nya sätt.

Utmaningarna är många och självklart är variationen stor på våra arbetsplatser och i de cirka 1 miljon svenska företag som finns idag. Det finns både bra och

mindre bra exempel på hur arbetsmiljöarbete bedrivs. Och det återstår en hel del arbete innan arbetsmiljön är så bra som vi vill att den ska vara; ingen ska behöva dö eller skadas på jobbet. Men det pågår bra, konstruktivt och innovativt arbetsmiljöarbete på många håll.

En av de viktigaste framgångsfaktorerna är sannolikt att vara förutseende och förstå vilka risker som finns runt hörnet, och de komplexa utmaningar som näringslivet idag står inför. Lika viktigt är ett fortsatt arbete med att skapa bra säkerhetskulturer. Vi vet att frågorna är prioriterade bland de allra flesta medlemsföretag inom Svenskt Näringsliv. Målen är högt satta och det tas hela tiden nya initiativ för att förbättra arbetsmiljön, minska olycksrisker och öka säkerheten.

Utbildningar, kampanjer och forskningsprojekt

Förutom den viktiga tekniska utvecklingen, som bidrar till att företagen kan fortsätta att bygga bort risker, görs många kunskapshöjande insatser. Vanliga exempel är de många branschspecifika utbildningar, läromedel och checklistor som tas fram på uppdrag av parterna. Många av insatserna bedrivs via de parts-gemensamma organisationerna Prevent och AFA Försäkring. Insatserna syftar till att förebygga vissa specifika risker, att öka kunskaperna inom särskilda områden, stärka det förebyggande arbetsmiljöarbetet i stort och stärka säkerhetsarbetet.

Arbetsmarknadens parter har till exempel gemensamt sett till att det finns utbildningskrav både när det gäller att köra truck och hantera motor- och röjsågar, det senare bland annat genom projektet *Säker skog*. Och tillsammans med Facket för skogs- trä- och grafisk bransch har Trä- och möbelföretagen gemensamt tagit fram ett körkort för maskiner – ett körkort som kan tas både inom ramen för gymnasie- och vuxenutbildning samt av anställda i företagen.

Inom ramen för Industriarbetsgivarna pågår kampanjen *Smart och Säkert*, för säkrare arbetsplatser inom massa- och pappersindustrin. Syftet är att inspirera till samverkan för att förebygga olika arbetsmiljörisker. Arbetsgivarorganisationen Teknikföretagen ingår i ett projekt som undersöker hur elever på yrkesinriktade gymnasieutbildningar förbereds för arbetsmiljön i sitt yrke, och vilken introduktion de får när de börjar jobba.

Massa- och pappersindustrin har en nollvision för arbetsolyckor och inom byggsektorn finns visionen *Bortom noll*, med målet att skapa en så bra arbets-

miljö att den till och med ska vara hälsofrämjande. Ett forskningsprojekt pågår för att vetenskapligt granska orsakerna bakom olyckorna. En annan satsning inom bygg är *En säker arbetsplats*, ett femårsprojekt där rådgivning, utbildning, information och hjälpmedel ska öka medvetenheten om risker på byggen och förändra attityder. Ytterligare initiativ är överenskommelsen mellan Sveriges Byggindustrier, Svenska Teknik & Designföretagen och Trafikverket: *Tillsammans mot noll olyckor i anläggningsbranschen*.

Inom gruvindustrin pågår ett forskningsprojekt med fokus på samordning och underentreprenörer, Svensk Handel har tagit fram webbutbildningen *Säker i butik* och i Transportbranschen finns det partsgemensamma TYA, med TYA-skolan som egen utbildningsarrangör. Där finns även sajten *Arbeta säkert som distributionschaufför* – som utgår från metoden beteendebaserad säkerhet, för fler säkra beteenden och färre olyckor i branschen. Inom transportsektorn finns även krav på yrkeskompetensbevis för förare som utför gods-eller persontransporter med fordon på väg.

IA-systemet bidrar till kunskapsutbyte och systematik

Idag använder cirka 350 000 anställda i 19 olika branscher det så kallade IA-systemet. Det är ett webbaserat system, framtaget av AFA Försäkring, som fungerar som ett stöd för det systematiska arbetet och arbetet med att rapportera, följa upp och åtgärda händelser. IA-systemet gör det möjligt för företag i samma bransch att dela information om händelser, utredningar, åtgärder och på så sätt lära av både egna och andras erfarenheter. Systemet stödjer även det förebyggande arbetet med hjälp av digitala checklistor för exempelvis skyddsronder och riskanalyser. Enligt AFA Försäkring som tagit fram systemet ser användarna samband mellan användning av IA-systemet och minskning av olyckor, tillbud och risker på arbetsplatser.

Det här är bara några axplock av allt det goda arbete som har gjorts och som görs för att skapa en bra arbetsmiljö, minska risker och inte minst dödsolyckor i arbetslivet. Men det viktigaste förebyggande arbetet är självklart det som sker i praktiken, varje dag, dygnet runt, ute på landets alla arbetsplatser. När utbildningar, planer, kunskaper och ett systematiskt arbete sätts i verket – från ord till handling.

Här följer fyra goda exempel på hur företag i olika branscher arbetar med att eliminera risker och förebygga olyckor.

"Olyckan lurar hela tiden runt hörnet."

Gruvindustrin är en bransch som sedan länge arbetat systematiskt och framgångsrikt med arbetsmiljö och säkerhet, och där även den tekniska utvecklingen i stor utsträckning bidragit till en betydligt bättre arbetsmiljö. På LKAB i Malmberget är Anders Henriksson chef för förädlingsverken. I såväl verksamheten i gruvan som ovan jord pågår ett arbete med att stärka säkerhetskulturen. Dels genom säkerhetsutbildningar för alla, och dels genom att i vardagen jobba med normer och attityder kring säkerhet och risker. En nyckel är att ha aktiva skyddsombud och ett vardagligt nära samarbete mellan första linjens chef och skyddsombudet. Det förebyggande arbetet ger resultat och olycksfallen har minskat till en mycket låg nivå. Den senaste dödsolyckan i Malmberget inträffade 2010 och arbetet som gjordes då var inget specifikt gruvarbete. Olyckan inträffade när en personkorg med två personer i lossnade från en mobilkran.

"Vi jobbar väldigt förebyggande och har arbetat medvetet för att minimera risken för svåra olyckor. Och allt som gjorts i gruvan med omfattande bergförstärkning och ökad automatisering har bidragit till att minska riskerna. Hittills i år har vi haft en olycka med frånvaro i verksamheten ovan jord och 13 olyckor utan frånvaro. Men olyckan lurar hela tiden runt hörnet och man kan inte luta sig tillbaka."

LKAB arbetar också för att minimera riskerna när flera aktörer är inne i verksamheten. Vilket till exempel händer under de årligen återkommande reparationsstoppen. Då kan 400 entreprenörer finnas på plats. Vid alla ingångar till gemensamma utrymmen sitter därför anslag som beskriver samordningsansvaret. Men insatserna sträcker sig mycket längre än så.

"Vi har en arbetsmiljöplan som beskriver hur arbetsmiljö och säkerhet ska skötas under repstoppen och där är riskanalyser en viktig del. Under kommande repstopp kommer vi dessutom att ha en särskild grupp för det förebyggande arbetet. Arbetet ska ledas av vår arbetsmiljöutvecklare från företagshälsovården, och huvudskyddsombudet, underhållschefen och företrädare för de större entreprenörerna är också med, det är en jätteviktig del i arbetsupplägget. Vi ska identifiera var vi har riskfyllda arbetsuppgifter och se till att det finns bra riskanalyser för dem. Samordningen får på så sätt ett ännu större fokus. Egentligen sker det inte fler olyckor under repstoppen, men vi tror att det kan finnas ett mörkertal i inrapporteringen av olyckor utan frånvaro på entreprenörsidan. Vi har lika mycket ansvar mot entreprenörerna som mot våra egna. Arbetsmiljön ska vara lika säker för alla."

"Tyst minut över hela världen."

Byggföretaget Skanska har en nollvision för arbetsplatsolyckor. Målet är noll olyckor för medarbetare, underentreprenörer, leverantörer och allmänheten. De senaste sex åren har arbetsplatsolyckorna i Skanska Sverige minskat med mer än femtio procent. Olycksfallsfrekvensen år 2013 var 3,9 olyckor med frånvaro per miljon arbetade timmar. Den senaste dödsolyckan i Sverige skedde 2012. Förutom att säkerhetsarbetet ska genomsyra hela koncernen – från ledning till samtliga medarbetare, så satsas stora resurser på utbildningar, kulturprogram, säkra arbetsmetoder, användning av personlig skyddsutrustning och informations-spridning kring allvarliga händelser via till exempel intranätet. Årligen genomförs även "Safety Week", då samtliga arbetsplatser världen över har ett särskilt fokus på säkerhet. Och som en del i det interna arbete som följer efter en dödsolycka genomförs ett "globalt säkerhetsstopp" – en tyst minut världen över på Skanskas samtliga arbetsplatser. I samband med säkerhetsstoppet får varje arbetsplats ett material med information om vem som förolyckats – namn, familjestatus, ålder – samt vad som hänt och vilka lärdomar som gjorts. Materialet innehåller också ett diskussionsunderlag för den lokala arbetsplatsen, med frågor om vad som kan göras bättre för att liknande olyckor ska förhindras i framtiden och vilka åtgärder som behövs för att nå dit. Ulrika Dolietis är arbetsmiljöchef på Skanska Sverige.

"Det globala säkerhetsstoppet infördes 2009. Vi har 56 000 medarbetare så inräknat våra entreprenörer kan det bli upp till 100 000 personer som stannar upp och gör detta. Effekten av den tysta minuten är kanske kortsiktig, den långsiktiga effekten kommer av de åtgärder man beslutar genomföra efter olyckan. Men sammantaget är det här ett arbete som visar att vi verkligen tar säkerheten på största allvar och hela insatsen skapar ett engagemang för frågan. Vi måste vara modiga och våga dela med oss av det som händer, både inom och mellan företag, annars lär vi oss ingenting. Och det företaget lyfter fram som viktigt är också att det som ledningen efterfrågar och engagerar sig i – det är det som blir gjort! Men lika viktigt är att sprida det som fungerar bra. Därför har vi vår årliga säkerhetsvecka på alla arbetsplatser i alla länder."

Den stora utmaningen nu är enligt Ulrika Dolietis att få ett lika bra säkerhetsarbete bland underentreprenörerna, där olycksfallsfrekvensen generellt är högre. Det är svårt att ställa krav på viss kompetens om det saknas bra utbildningar för att ge just de kunskaper som entreprenören behöver.

”Det här är en utmaning. Vi försöker se till att våra underentreprenörer följer de krav vi har, men vi behöver träna dem själva, vilket är ett ganska omfattande och tungt arbete som vi inte alltid klarar av. Vi skulle gärna hitta bättre utbildningar och gärna genom branschsamverkan.”

”Var rädda om varandra.”

REKO GALLRINGS- ENTREPRENAD

I småländska Vetlanda finns skogsbolaget Reko Gallringsentreprenad AB. Ägare och vd är Conny Johansson och med elva medarbetare och nio skogsmaskiner jobbar de med gallring och slutavverkning. Arbetsmiljön – både den psykosociala och den fysiska – är en prioriterad fråga, och olyckorna få. Inför Arbetsmiljöverkets inspektionsinsats av skogsbranschen för några år sedan tog företaget hjälp av Skogs- och lantarbetsgivareförbundets arbetsmiljöutvecklare, och tillsammans ägnade de en heldag åt att utveckla företagets systematiska arbetsmiljöarbete. Även två av bolagets underentreprenörer fanns på plats.

”Vi är ett litet företag och har ett väldigt nära samarbete. Vi kom fram till att vi tycker att det är en myt att skogsmaskinarbete är ett farligt jobb. Dagens moderna maskiner gör att vi sitter i väldigt säkra och skyddade miljöer. Det som är farligt är rotbenskapning, som görs manuellt med motorsåg och ofta i en stressig situation. Det tycker vi borde förbjudas och istället göras av industrin. Men det allra farligaste är när mina medarbetare åker till och från jobbet, det är då jag kan vara orolig. Trafiken är den största riskzonen”, säger Conny Johansson.

Som en konsekvens av utbildningsdagen har medarbetarna nu ett skyddsombud och de har blivit bättre på att stanna upp, jäkta mindre och tänka efter före. Även dokumentationen har förbättrats. Men det som behövs för att skapa en riktigt bra arbetsmiljö, enligt Conny, är att alla förstår att den skapas gemensamt.

”Alla måste känna ansvar för sin arbetsmiljö och jag vill att alla ska vara delaktiga. Jag försöker se alla medarbetare som de individer de är, ge rätt förutsättningar men också stort eget ansvar. Jag vill att vi ska vara rädda om varandra och värdesätta det vi har. Alla är lika värdefulla och kommer det en ny kille ska han känna att han är viktig här och nu. Jag har Sveriges bästa maskinförare och det säger jag till dem. Att ha glada medarbetare, och att få medarbetare att växa och utvecklas är det bästa med jobbet.”

Heldag i kundpsykologi och personlig säkerhet

S

Statliga tågbolaget SJ har cirka 3 600 anställda och transporterar 100 000 passagerare dagligen via 600 avgångar. Arbetsmiljön är komplex, med såväl fysiska och psykiska utmaningar. Regelbundet händer det att människor hoppar framför tåget, eller plötsligt befinner sig på spåret. Vilket självklart leder till mycket traumatiska upplevelser för alla inblandade, men som också lett till att SJ sedan länge har omfattande processer för krisstöd. Men det problem som ökat mest de senaste åren är att personalen utsätts för hot och våld, berättar Anna Johnsson, strateg inom arbetsmiljö och hälsa på SJ. Anställda blir slagna, knuffade och spottade på eller får utstå verbala hot, vilket är det allra vanligaste.

”Vi såg en kraftig ökning i samband med de tuffa vintrarna mellan 2009 och 2011. Det hände något då, det blev massmedialt väldigt stort med rubriker om svikna resenärer och kommunalpolitiker som uppmanade folk att åka gratis. Ytterst var det vår personal som i mötet med kunderna fick ta smällen.”

Det eskalerande problemet gjorde att SJ initierade en heldagsutbildning i kundpsykologi och personlig säkerhet för all ombordpersonal och alla resesäljare. Via utbildningen tränades personalen i att bli bättre på att bedöma situationer och förstå sin egen roll i en konflikt. Och insatsen tycks ha haft effekt. År 2012 anmäldes 200 hot- och våldstillbud, år 2012 var siffran 130 och hittills i år har 105 anmälningar kommit in.

”Men det kan finnas ett mörkertal i rapporteringen och det är fortfarande mycket stök och bök på en del avgångar med personer som hoppar på tågen, vilket vem som helst kan göra, men som inte vill köpa biljetter. Och det är när personer blir avvisade som de allvarligaste situationerna uppstår.”

SJ har idag även ett samarbete med fastighetsägaren till stationshusen på 22 orter, och deras vaktbolag. Alla medarbetare har telefon med personlarm och de stödprocesser som finns när en situation uppstår är väl utbyggda med företagshälsovård, krisstöd 24 timmar om dygnet året runt, och kamrattstödare. Genom utbildningsdagen har merparten av de anställda idag bättre kunskap för att hantera hotfulla

situationer. Men en utbildningsdag löser inte alla problem, så fokus nu är att få rapporteringen kring tillbud och avvikelser att fungera ännu bättre, så att alla händelser verkligen fångas upp. Inom ett dotterbolag har det även prövats att visera biljetter på perrongen istället för på tågen. Men lösningen är inte så lätt genomförbar, eftersom många stationer och perronger delas av flera tågbolag.

”Det här är en risk som är svår för oss att bygga bort. Och vår personal brinner för företaget och blir arga när folk inte vill betala sina biljetter. Men det spelar ingen roll, de måste låta det rinna av, säkerheten går först. Samtidigt är det såklart psykiskt påfrestande och att till exempel bli spottad på är en otrolig kränkning. Men vi måste också sätta antalet händelser i relation till vår stora verksamhet. Det finns tuffa situationer, men det är inte farligt att jobba på tågen.”

Sedan – vad kan vi göra för att minska dödsolyckorna ytterligare?

4

Trots att dödsolyckorna idag är på historiskt låga nivåer är det ett faktum att de inträffar. Första halvåret 2014 har antalet dödsolyckor ökat med tolv stycken jämfört med samma period 2013. Varje dödsolycka är ett misslyckande och en oacceptabel händelse i ett modernt arbetsliv. Men få händelser gör det svårt att analysera statistiken, och det är vanskligt att dra slutsatser från ett fåtal olyckor. En ökning med tre olyckor kan ge en stor procentuell förändring, trots att förändringen kanske är slumpmässig, enligt Arbetsmiljöverket.

Det pågår ett intensivt arbete inom arbetsmiljöområdet på våra arbetsplatser. Det har gett resultat i form av en långsiktig trend med sjunkande antal dödsolyckor. Även om det i år har inträffat fler dödsolyckor jämfört med förra året är det för tidigt att tala om att trenden är bruten. Tillfälliga trendbrott har inträffat även tidigare, men trots det har den svenska arbetsmarknaden hittills alltid kommit tillbaka med allt lägre olyckstal. Detta visar att det långsiktiga och systematiska arbetet ger resultat.

Diskussioner förs nu på en övergripande nivå om en nollvision gällande dödsolyckor i arbetslivet, något som redan finns inom ett flertal branscher. En sådan vision är lätt att ställa upp på – men det är viktigt att den också fylls med ett konkret innehåll som verkligen leder till färre svåra olyckor. Vi välkomnar en diskussion kring hur en sådan vision skulle kunna utformas. Nollvision eller inte – för att komma vidare behövs sannolikt nya angreppssätt för att hantera säkerheten på våra arbetsplatser på ett så konstruktivt sätt som möjligt.

Vi ser att arbetsmiljöarbetet behöver stärkas på ett antal områden för att vi ska kunna fortsätta minska antalet dödsolyckor på våra arbetsplatser.

1. Fördjupad kunskap med utgångspunkt från statistiken

Det finns redan idag mycket kunskap om dödsolyckorna i form av polisutredningar och händelsebeskrivningar, men det görs än så länge inga sammanställda analyser av informationen. Den statistik som finns redovisas utifrån bland annat bransch och händelse, men en lite djupare blick på statistiken för dödsolyckor mellan 2011 och 2013 visar till exempel att fordon eller andra transportmedel är inblandade i 40 procent av alla arbetsolyckor med dödlig utgång. Här skulle det vara intressant att veta mer om orsakerna bakom olyckorna. Mellan 1993 och 2013 stod vägtrafikolyckor för i snitt 22 procent av de anmälda dödsfallen i arbetsplatsolyckor. Samtidigt är variationen mellan olika år stor. 2010 stod vägtrafikolyckorna för drygt nio procent av dödsolyckorna medan de stod för mer än 31 procent år 2012.

Ett tydligt exempel på att vi behöver djupare kunskap om orsakerna bakom dödsolyckorna är just trafikolyckorna. Vi ser att de står för en stor del av dödsolyckorna men har svårt att få reda på vad som orsakar dem. Kanske handlar det om brist på sömn, för hög hastighet, för kort avstånd, väderlek, bristande utbildning och träning, materialfel, bristande underhåll eller medtrafikanter som orsakat olyckan. Så för att komma till rätta med dödsolyckorna – oavsett om de sker i trafik eller på annan plats – behöver vi veta mer om orsakerna. Utan den kunskapen är det svårt att sätta in rätt åtgärder. Vi ser en ökad kunskap och djupare analys av dödsolyckorna som ett viktigt steg på väg mot säkrare arbetsplatser.

Vi vet också att egenföretagare varit överrepresenterade när det gäller dödsolyckor på arbetet så länge de funnits med som en egen grupp i arbetsskadestatistiken i vilka branscher de flesta dödsolyckor inträffar – inom bygg, jord och skog, tillverkning, transport samt magasinering. Men frågan är om en redovisning utifrån bransch ger den mest intressanta informationen? Den senaste dödsolyckan på LKAB var en typ av bygguppdrag som utfördes i en gruva. Senaste dödsolyckan i elteknikbranschen var en trafikolycka. De dödsolyckor som registreras som arbetsolyckor i vägtrafik kan härröras till flera olika branscher. Kanske är det inte branschens säkerhet som bör vara i fokus – utan trafikens? Eller beror olyckorna på risker som kunde ha byggts bort? Har personen som omkommit haft fel eller dåliga förutsättningar för att göra jobbet? Har andra yttre omständigheter påverkat? Detta är frågor vi måste bli bättre på att besvara om vi ska kunna få ned antalet dödsfall ytterligare. Vi ser ett behov av att kunna bryta ned informationen och statistiken på fler och nya sätt.

Även om arbetsmiljön blir bättre så finns det en betydande osäkerhet kring om vi vidtar rätt åtgärder och vad vi ska satsa på framöver. Flera av de intervjuade i den här rapporten, såväl experter som företag och branschföreträdare är osäkra på effekterna av insatserna, trots att antalet dödsolyckor över tid har minskat. Men vad påverkar vad - och vad behöver göras för att minska dödsolyckorna ytterligare? Vi vet att ett bra säkerhetsklimat påverkar säkerhetsbeteenden och leder till färre olyckor i stort, men räcker det?

Vi behöver mer kunskap inom en rad områden och vi behöver en bättre samordning inom arbetsmiljöforskningen. Forskningen är idag splittrad vilket gör det svårt att få en samlad bild och en fördjupad analys av de svåra olyckorna i arbetslivet. Därför behövs ett kunskapscentrum för arbetsmiljöforskningen.

2. Anpassning till nya förhållanden på arbetsmarknaden

Som vi har lyft fram i både denna rapport och tidigare i rapporten Förändring – för en ännu bättre arbetsmiljö, står hela arbetsmarknaden inför stora förändringar beroende på en rad omvärldsfaktorer. Dessa förändringar innebär ett antal utmaningar inte minst på arbetsmiljöområdet.

En av dessa förändringar som väcker nya frågor på arbetsmiljöområdet handlar om det faktum att det många gånger finns ett flertal aktörer, ibland med olika språklig bakgrund, på en och samma arbetsplats. Detta är en följd av det moderna arbetslivet som kräver en allt högre grad av flexibilitet och specialisering. Det finns ett regelverk som hanterar samordning och ansvarsförhållanden men detta regelverk har liten betydelse om det inte följs. Givetvis kan det finnas behov av förstärkningar av regelverket men det mest prioriterade är att få alla arbetsgivare att följa de regler som finns idag. Frågan är inte heller okänd i de branscher där dessa förhållanden är vanligast. Det pågår många initiativ för att hitta bättre arbetssätt, för att tydliggöra ansvarsförhållanden och skapa ett gemensamt säkerhetsarbete.

Ansvarsfrågan är en nyckelfråga och i dagens regelverk har arbetsgivaren arbetsmiljöansvar inte bara för personal på den egna arbetsplatsen, utan även för personal som hyrs ut och hyrs in. I ett föränderligt och snabbväxande arbetsliv, där många fler aktörer är involverade, kanske även på spridda arbetsplatser, är detta inte sällan en utmaning.

Andra områden som vi behöver veta mer om är hur den ökade globaliseringen påverkar säkerheten på våra arbetsplatser. En ökad internationell rörlighet bland arbetskraften innebär nya utmaningar, när flera nationaliteter, säkerhetskulturer och språk samsas på arbetsplatsen. Vi ser även en ökning av risker i form av hot

och våldssituationer och behöver veta mer om vilka nya risker vi kan förutse i olika yrken och branscher.

3. Ett effektivt och välkänt regelverk

Ett väl fungerande regelverk som både fångar upp risker och som är anpassat efter det moderna arbetslivet är centralt. Det vore önskvärt med fördjupade analyser av hur dagens lagstiftning skulle kunna anpassas till företagens förutsättningar och samtidigt ge en större förståelse för entreprenörskap hos myndigheterna.

Dagens snåriga och svårtydda regler blir för många företagare onödigt svåra att efterfölja. Regelverket måste vara utformat på ett sådant sätt att företagare har en rimlig möjlighet att förstå vilka krav som ställs. Det får heller inte ställa upp *onödiga* hinder för verksamheten och det måste tillämpas på ett rättssäkert sätt. Annars minskar förtroendet för både regelverket och övervakande myndighet. Svårbegripliga regler har sannolikt lägre effekt på säkerhetsarbetet än begripliga. Det måste vara lätt för alla arbetsgivare att göra rätt.

Ett regelverk är dessutom av begränsad nytta om det inte är känt. Av den anledningen är de olika branschinitiativ som tagits mycket viktiga för det fortsatta säkerhetsarbetet. Initiativen sprider kunskap och får företag i branschen att arbeta med säkerhet på ett gemensamt sätt. Branschinitiativen är dessutom ett effektivt sätt att nå ut till nya grupper och få fler att arbeta med säkerhetsfrågorna. De är ofta ett resultat av samverkan mellan fack och arbetsgivareorganisationer och utformade med hänsyn till branschernas speciella förhållanden. Det gör att de får en djup förankring i den verksamhet de riktar sig till, vilket i sin tur ger en bra förutsättning för att nå ut till arbetsplatser där arbetsmiljöarbetet är eftersatt. Kort sagt; många regler finns men alla är inte kända. Ytterligare nya regler gör inte dem som redan finns mer kända. Därför bör man fortsätta att satsa på att höja arbetsmiljökompetensen hos både chefer och skyddsombud – gärna genom gemensamma utbildningar.

Samtidigt måste man också se att det finns arbetsgivare som inte tar sitt arbetsmiljöansvar. Detta är ett problem först och främst för de medarbetare som drabbas av den dåliga arbetsmiljön, men de snedvrider också konkurrensen och gör det svårare för seriösa företag att göra sig gällande.

Därför är det viktigt att det finns ett tydligt sanktionssystem som kan sätta ordentlig press på de arbetsgivare som inte tar sitt arbetsmiljöansvar. Sanktionsmöjligheter är viktiga och sanktionerna ska vara kännbara men systemet måste samtidigt vara rättssäkert och regelverket måste vara förutsägbart och lätt att förstå.

Att mindre företag har ett mindre bra arbetsmiljöarbete är också en uppfattning som ibland framförs i debatten. Enligt Arbetsmiljöverket är små företag och egenföretagare överrepresenterade vad gäller dödsolyckor. Frågan är viktig eftersom antalet små företag ökar. Men även här behövs mer kunskap. Enligt Michel Normark på AFA Försäkring finns det dock inget som pekar på att små företag skulle ha ett sämre arbetsmiljöarbete.

”Generellt sätt kan man inte säga så enkelt. Ofta har de små företagen lägre sjukfrånvaro och lägre personalomsättning, men samtidigt kanske de inte alltid har den senaste tekniken eftersom det kan finnas investeringströsklar. Ofta finns det många sidor av ett mynt och beroende på vad man tittar på kan jämförelser ge olika utfall. Det är i större utsträckning verksamhetens art som är avgörande än om företaget är stort eller litet. Och om vi tittar på de 20 farligaste yrkena så är det inte så stor skillnad över tid – de byter plats lite men är ungefär samma grupper. Även om nivåerna har förändrats över tid och det har blivit mycket bättre!”

När den fackliga anslutningsgraden sjunker, samtidigt som samverkan är grunden för arbetsmiljöarbetet behövs även en diskussion om detta. Hur skapar parterna en bra arbetsmiljö tillsammans även i branscher där facket inte alls finns representerat?

4. Ökat fokus på säkerhetsarbete, attitydförändringar och beteenden

Det experterna nu bland annat trycker på – för att minska olycksrisken generellt – är vikten av att fortsätta utveckla säkerhetsarbete och säkerhetsklimat, där ledningen prioriterar säkerhet i handling och där varje medarbetare tar personligt ansvar för både sin egen och sina kollegors arbetsmiljö. Utan att utse syndabockar. Där alla i det vardagliga gnetet uppmärksammar tecken på risker och vågar ta tag i dem. För inga regler, rutiner eller skyddsutrustningar i världen hjälper om de inte respekteras och används.

Vi vet att det här är ett arbete som på många håll pågår och branschinitiativen är många, vilket är mycket positivt. Vi ser också att företag idag väver in arbetsmiljöfrågorna som en självklar del i sitt övergripande kvalitetsarbete och ser det som en viktig framgångsfaktor. Det är en lovvärd utveckling som bör stärkas. Fler arbetsgivare behöver få kunskap om hur ett effektivt arbetsmiljöarbete kan stärka deras konkurrenskraft.

Forskaren: "Leta inte syndabocker"

Lars Harms-Ringdahl arbetar med att analysera dödsolyckor. Enligt honom visar ofta analyserna efter en olycka att kunskapen om riskerna som ledde till en dödsolycka redan fanns i företaget – men den hade inte nått hela vägen till ansvarig chef, och till åtgärder. Kunskaper riskerar också att försvinna i omorganisationer och företagsförvärv. Att se dödsolyckor som resultat av slarv och risktagande individer är inte heller konstruktivt – dödsolyckor beror sällan enbart på individers riskfyllda beteenden. I själva verket är människans flexibilitet en förutsättning för säkerhet, och kedjan fram till olyckan kan visa sig involvera flera aktörers eller personers ageranden som påverkat skeendet minst lika mycket. Det är inte heller av godo att leta syndabocker – det är snarare kontraproduktivt, och motverkar sitt syfte.

Men mest problematiskt för säkerheten är självgodheten. En självgod organisation riskerar att inte höra eller ta fasta på de varningar som kommer.

"Man måste höra varningarna tydligt och tidigt. I alla dessa olyckor har det funnits varningar som ingen har åtgärdat. Det finns alltid varningar om man börjar leta".

Istället för en självgod och skuldbeläggande kultur behövs en lärande säkerhetskultur som söker systemfel bakom olyckor och som premierar berättande om egna misstag. Företagen behöver också i större utsträckning göra fördjupade analyser av allvarliga tillbud och olyckor. Förvisso resurskrävande, men viktigt eftersom det är först då som en tillräckligt djup kunskap kan nås. Men då behövs moderna metoder.

"De riskanalysmetoder man utgår från är ofta omoderna, och riskvärderingen verkar utgå från en orsak och en verkan. Denna förenkling gör att riskanalysen kan urarta till ett fritt tyckande. Det kan bli extra allvarligt när konsekvenserna är stora och bedöms som osannolika utan ordentlig grund."

Utöver det behövs också myndigheter som hänger med i förändringarna av arbetsliv och nya organisationsformer. Att enbart utgå från relationen mellan en arbetsgivare och en arbetstagare blir allt mindre funktionellt. Dessutom måste samhället, i form av såväl Arbetsmiljöverket som företagen, bli bättre på att lära av dödsolyckorna.

"Det är min bild att man inte lär sig tillräckligt av dödsolyckorna. De djupare och grundläggande förklaringarna stannar hos det företag där olyckan inträffade. Det är svårt att föra ut sådan information till andra företag, särskilt om det samtidigt pågår en polisutredning. En vanlig komplikation är när flera företag och aktörer är inblandade med ett delat ansvar som dessutom varierar över tiden. Det behövs ett sätt att lära sig bättre än idag. Utredningarna skulle till exempel kunna anonymiseras och generaliseras för att användas som underlag i kurser. En annan fråga är hur Arbetsmiljöverket utvärderar sina föreskrifter och effekterna av föreskrifterna? Den bild jag fick i min forskning var att vissa föreskrifter verkade helt obegripliga, och att rätt lite nådde ut i verkligheten."

5. Utveckla samverkan

Vi är övertygade om att en framgångsfaktor för säkrare arbetsplatser är en bra samverkan mellan arbetsgivare, medarbetare och fack. Ofta fungerar samverkan bra, men det händer också att man inte lyckas skapa det samarbetsklimat som krävs för att komma vidare. Därför är det viktigt att alla parter betonar vikten av att samverka och arbeta för att underlätta för lokala lösningar. En förutsättning för att detta ska fungera är att debatten förs med respekt för varandra och med fakta på bordet. Det är också viktigt att även i svåra stunder, till exempel efter en allvarlig olycka, värna fokus på fakta och att man inte drar förhastade slutsatser. När debatten kommer att handla om hur den förs istället för att handla om hur vi kan minska antalet dödsolyckor, riskerar vi att förlora den tid, kraft och energi som behövs om vi ska kunna få ner antalet dödsolyckor ytterligare.

Slutsatser

Vad vi enskilt och gemensamt kan göra för att fortsätta arbetet med att minska antalet dödsolyckor på våra arbetsplatser:

- Fördjupa kunskapen om orsakerna bakom dödsolyckorna och andra svåra arbetsolyckor, bygg upp ett kunskapscentrum för arbetsmiljöforskningen.
- Arbeta fram förhållningssätt till de nya förutsättningar som gäller på arbetsmarknaden så att det framgångsrika arbetsmiljöarbetet kan fortsätta utvecklas vidare i den globala konkurrensen.
- Öka kännedomen om regelverket som finns, stöd branschinitiativ och sätt hårdare press på arbetsgivare som inte följer regelverket.
- Stärk insatserna för att utveckla ett bra säkerhetsarbete. Alla är varandras arbetsmiljö och därmed har alla också ansvar för arbetsmiljön.
- Utveckla samverkan mellan arbetsgivare, medarbetare och fack. Den har varit ytterst framgångsrik och har gett våra arbetsplatser arbetsmiljöer i världsklass, vilket vi ska vara stolta över. Acceptera inte försök att sabotera samverkan genom utspel som saknar faktaunderbyggnad eller som avsiktligt snedvrider bilden av arbetsmiljön.

Syftet med denna rapport är att väcka tankar som kan bidra till konstruktiva diskussioner om hur vi kan stärka arbetsmiljön ytterligare. Vi kommer att fortsätta lyfta viktiga frågeställningar inom arbetsmiljöområdet där vi ser att det finns behov av en fördjupad diskussion. På så sätt vill vi bidra till en ännu bättre arbetsmiljö.

Appendix

– Särredovisade dödsolyckor

5

Som anges i rapporten särredovisas dödsolyckor som rör utländsk personal tillsammans med dödsolyckor som rör till exempel personer inom kriminalvården, värnpliktiga, personer på vissa boenden med stöd och personer i arbetsmarknadsåtgärder. I Arbetsmiljöverkets statistik återfinns samtliga dessa dödsolyckor längst ned i redovisningen av dödsolyckorna varje år, under rubriken ”Övriga – ingår inte i arbetskraften”.

Arbetsmiljöverket har korta redovisningar av dessa dödsolyckor som ger en bild av vad som hänt. Även om dessa beskrivningar inte ger en fullödlig bild av händelseförloppen så förmedlas ändå en uppfattning om vad som ligger bakom dessa dödsolyckor och i vilka branscher de inträffar.

Från 2009 fram till idag (början av december 2014) har det inträffat totalt 48 dödsolyckor som Arbetsmiljöverket redovisar i denna del av sin statistik. För åren 2009 och 2011 finns ingen tydlig angivelse om det handlar om utländsk arbetskraft vilket gör att det finns en viss osäkerhet i redovisningen nedan.

Sett till yrkeskategorier i gruppen ”Övriga – ingår inte i arbetskraften” som mest drabbades av dödsolyckor mellan 2009 och november 2014 ser det ut så här:

- Elva av dödsolyckorna rörde sjömän som arbetade på utlandsregistrerade fartyg vilka befann sig på svenskt territorialvatten. sex omkom vid en fartygsförlisning, tre föll överbord, en blev klämd ombord och en träffades av en brusten förtöjningstross.
- Tio dödsolyckor rörde utländska lastbilschaufförer. Fem dog i trafikolyckor(krockar/avåkningar), tre blev påkörda av lastbilar, en dog av miss-handel, en hittades död i sin lastbil.

- Tio var olyckor med utländsk arbetskraft på svenska arbetsplatser. Sju byggnadsarbetare, en truckförare, en elmontör, en järnvägsarbetare.
- Fem av olyckorna avser norska militärer som flög in i Kebnekaisefjället.
- Fyra var personer som befann sig i arbetsmarknadsåtgärder.
- Tre var personer anställda i utländska företag som dog i trafikolyckor.
- Två var personer som befann sig på någon form av stödboende.
- Två var elever under utbildning.
- En dödsolycka rörde en utländsk arbetare som dog vid trädfällning.

År för år ser olycksstatistiken för gruppen ”Övriga – ingår inte i arbetskraften” ut så här:

2014: Sju döda (till och med början av december)

- Lastbilschaufför, körde in i framförvarande lastbilssläp, finskt företag.
- Lastbilschaufför, misshandlad av landsman, polskt företag.
- Lastbilschaufför, körde in i framförvarande lastbilssläp, norskt företag.
- Truckförare, krock mellan truck och tåg, slovakiskt företag.
- Elev-elmontör, föll från stolpe.
- Två byggnadsarbetare, ras av vägg, österrikiskt företag.

2013: 13 döda

- Matros, träffad av förtöjningstross, ryskt rederi.
- Klient i boende med särskild service, hittad livlös.
- Person i arbetsmarknadsåtgärd, hittad livlös.
- Brobyggare, ok från lyftanordning föll ned, belgiskt företag.
- Fordonsförare, lätt lastbil i krock med tung lastbil, polskt företag.
- Klient i heldygnsvård med boende, hittad livlös.
- Byggnadsarbetare, föll från stege, irländskt företag.
- Elmontör, föll från kraftledningsstolpe, bosniskt företag.
- Sjöman, klämd av hiss på fartyg, litauiskt fartyg.
- Person i arbetsmarknadsåtgärd, blodpropp.

- Lastbilschaufför, körde av vägen, litauiskt företag.
- Två sjömän, föll överbord, holländskt lastfartyg.

2012: Nio döda

- Fem militärer, flygolycka i Kebnekaise.
- Trädgårdsarbetare från England, fordonsolycka.
- Lastbilschaufför, Tjeckien, överkörd av lastbil.
- Lastbilschaufför, Danmark, hittad död i sin lastbil.
- Besättningsman, föll över bord.

2011: Fyra döda

- Byggnadsarbetare, Polen, klämdes under vältande borrhigg.
- Två skogsarbetare, Rumänien, viltolycka i trafiken.
- Järnvägsarbetare, Holland, påkörd av passerande tåg.

2010: Fem döda

- Elev, påkörd av lastbil.
- Utländsk lastbilschaufför klämd under lastbil.
- Utländsk lastbilschaufför, krock med annan lastbil.
- Utländsk byggnadsarbetare, föll genom tak.
- Utländsk arbetare, omkom vid trädfällning.

2009: Tio döda

- Svetsare, Litauen, kvävd av argongas.
- Lastbilschaufför, Holland, promenerade och blev påbackad av lastbil.
- Sex sjömän, Ryssland och Ukraina, norskregistrerat lastfartygförliste i Kosterfjorden.
- Skogsarbetare, i arbetsmarknadsåtgärd, dödad av fallande träd.
- Vaktmästare, i arbetsmarknadsåtgärd, drunkningsolycka.

Referenser

- AFA Försäkring: *Statistik över allvarliga arbetsskador och långvarig sjukfrånvaro 2012-2014*
 AFA Försäkring: www.afaforsakring.se
 Arbetskydd, nr 6 2014
 Arbetsmiljöverket: *Statistik över antalet anmälda dödsfall i arbetsolyckor 1955-2014*
 Arbetsmiljöverket: *Arbetsmiljölagen med kommentarer 2011*
 Arbetsmiljöverket: *Arbetsskador 2009*
 Arbetsmiljöverket: *Arbetsskador 2010*
 Arbetsmiljöverket: *Arbetsskador 2011*
 Arbetsmiljöverket: *Arbetsskador 2012*
 Arbetsmiljöverket: *Arbetsskador 2013*
 Arbetsmiljöverket: *Händelser i samband med dödsolyckor 2009 – 2014*
 Arbetsmiljöverket: *Kunskapsöversikt, Bra samspel och samverkan skapar säkerhet – om klimat och kultur på arbetsplatsen*, Marianne Törner, Göteborgs universitet, Sahlgrenska akademien, Arbets- och miljömedicin, Forskargruppen risk och säkerhet, februari 2010
 Arbetsmiljöverket: *Omvärldsrappport Våren 2014*
 Arbetsmiljöverket: *Projektrapport Analys av utveckling av dödsfall till följd av olyckor på arbetsplatser, september 2008*
 Eurostat: *Fatal accidents at work by economic activity*: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/health/accidents_work_work_related_health_problems/data/database
 Europeiska arbetsmiljöbyrån: <https://www.healthy-workplaces.eu/en/stress-and-psychosocial-risks/facts-and-figures>
 MSB, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap: *Allmänhet, politiker och media och olyckor 2014*
 Prevent: www.prevent.se
 Samuelson, Björn, Luleå Tekniska universitet & Bygginstrins Centrala Arbetsmiljöråd: *Arbetsskador inom byggindustrin 2013*
 Samuelson, Björn, Sveriges byggindustrier: *En säker arbetsplats, juni 2014*
 SCB: *Yrke och dödlighet 2008-2012*
 SCB: *Nationalräkenskaperna*
 Stenberg, Magnus, Luleå Tekniska universitet: *Bortom noll – En hälsofrämjande*

byggbransch, delrapport Sveriges byggindustrier, september 2014

Strömgren, Mattias, Harms-Ringdahl, Lars, Gell, Thomas: *När ska man straffas för ett misstag? Diskussionsunderlag inför konferensen Lära av misstag eller upprepa dem? 22-23 april 2008.*

Teknikföretagen: *Dokument, Antalet dödsolyckor inom industrin minskade under 2012*

Trafikverket: *Analys av trafiksäkerhetsutvecklingen inom vägtrafik 2013*

Transportstyrelsen: *Dödade och svårt skadade efter färdstätt, www.transportstyrelsen.se.*

Timbro medieinstitut, rapport: *SSAB-olyckan i medierna, oktober 2013*

Verkstadstidningen, nr 3 2013

Svenskt Näringsliv: *Förändring – för en ännu bättre arbetsmiljö, april 2014*

Interviewer:

Anders Henriksson, chef för förädlingsverken, LKAB.

Anna Johnsson, strateg arbetsmiljö och hälsa, SJ.

Bernt Nilsson, tillsynschef och ställföreträdande generaldirektör, Arbetsmiljöverket.

Björn Hammar, arbetsmiljöexpert, Teknikföretagen.

Björn Samuelson, arbetsmiljöexpert Sveriges Byggindustrier och adjungerad professor i arbetsvetenskap vid Luleå Tekniska universitet.

Conny Johansson, vd, Reko Gallringsentreprenad AB.

Jan Arvidsson, arbetsmiljöexpert, Transportgruppen.

Kjell Blom, statistiker, Arbetsmiljöverket.

Lars Harms-Ringdahl, IRS Riskhantering AB, arbetslivsforskare inom riskhantering och säkerhetsanalys.

Marcus Lavin, MTO Säkerhet, konsult inom säkerhetskultur.

Marianne Törner, professor Göteborgs universitet, Sahlgrenska akademien, Avdelningen samhällsmedicin och folkhälsa.

Michel Normark, chef för analys och försäkringsvillkor, AFA Försäkring.

Ulrika Dolietis, arbetsmiljöchef, Skanska Sverige.

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm

Telefon 08-553 430 00

SVENSKT NÄRINGSLIV